

УДК 101:1:165:930.1

Оксана Сільвестрова
Олександр Ситник**Схеми історичного процесу: проблема побудови та розуміння**

Висвітлено основні позиції стосовно побудови та розуміння схем історичного процесу. Звернено увагу на тому, що на рівні особистісного сприймання ці схеми досить часто будуються на протиставленні «правильного» – «неправильного» підходу до історії, бачення історії як «своєї» – «чужої» тощо. Показано, що формування схем у сприйнятті історії відбувається під впливом соціальних, політичних, культурно-духовних процесів, характерних для даного періоду розвитку суспільства.

Ключові слова: історія, схема історії, «Я», «Інший», «правильність», «неправильність».

Постановка наукової проблеми та її значення. Розмаїття досліджень, які привертають увагу до вивчення історії, є досить значними і неординарними, а тому основну частину їх складають течії, які в тій чи іншій мірі досліджують проблеми людської цивілізації – суспільства – культури – політики – економіки, і, як не дивно, саме тут «закам'янілість» історії виявляється досить чітко. Ось чому, щоб знання про минуле не перетворювалося в «історичний антикваріат», «пасивно-вибіркове» збирання вигідних елементів минулого тощо, необхідно все ж починати з постановки питання про критерії об'єктивності у визначенні його сутності, вміння «запитувати» своїх попередників і вести «діалог» із ними, а вже потім розглядати проблему схематизму, «правильності» чи «неправильності» історії, її розуміння та характеристик.

Для ранніх етапів розвитку людства характерним було бачення історії як постійного повторення того, що вже відбувалося, минуле міфологізовувалося, інтерес до майбутнього був практично відсутній, і лише сьогодення набувало актуальності. По мірі розвитку суспільства, з переходом його на аграрну стадію, типовою схемою історичного буття стала прагматична оцінка сучасного, сакралізація минулого та ілюзорність майбутнього. Майбутнє бачилося з позицій есхатологічних очікувань (для «своїх» – на небесах, для «чужих» – у пекельних муках).

Індустріальне суспільство почало дивитися на минуле спочатку як на щось, не варте уваги, ганебне, що поринуло у безпросвітному мороку (згадаймо «темне Середньовіччя», як його бачили гуманісти), а архаїчна традиція була просто не варта уваги. З XVII–XVIII ст. буржуазні революції виступали запереченням монархії, а соціалістичні XX ст. – запереченням «віджилого» буржуазного суспільства. Теперішнє теж не було райдужним, але його можна змінити на краще, якщо долучити людський розум. Це такий собі будівельний майданчик, на якому можна звести нове, прекрасне майбутнє. Саме майбутньому надається найбільшого значення, адже воно виступає «прекрасним» (принаймні, таким його бачили ідеологи як лібералізму, так і комунізму, фашизму чи нацизму, що часто дорого обходилося народам).

За останні десятиліття відбулися суттєві зміни у розумінні історії – минуле не відкидається, майбутнє не набуває ідеалізованих рис (навпаки, часто саме майбутнє бачиться досить похмурим і безперспективним із огляду збереження існуючих тенденцій розвитку). Але зростає інтерес до сучасного, як поворотного пункту для подальшого розвитку, воно набуває актуальності набагато більшої, ніж минуле чи майбутнє [4].

Колишня цілісність реально-ідеального світу (Космосу), характерна для елліністичного світобачення, втратилася і натомість виявилася відмінність між предметно-речовим та ідеальним (духовним) порядком соціально-історичного буття. Саме тут бере свій початок прагнення людини «підвищити» рівень «розумності» власного світу, усунути все «нерозумне» як «недійсне», тобто все те, що «не гідне» називатися «розумним», навіть «примусово» накинути шори «розумності» природному та соціально-історичному середовищу. Подібну ситуацію можна вважати спробою раціоцентричного пояснення. Така зміщеність розуміння історичного простору призводить до руйнування внутрішньої логіки, до змішування форм, порядку та змісту, стиснення меж процесів та подій, хаотичності темпів і

напрямів в усьому соціально-історичному полі людського буття. У кожного покоління є своє розуміння минулого та майбутнього, залежно від того, куди воно прийшло, що залишилося позаду, чи воно і далі рухається; його оцінки залежать від усвідомлення саме цього. Осуд стародавніх народів (асирійців, греків, римлян чи ацтеків) означає лише те, що їхні дії, бажання чи думки суперечать нашому погляду на життя. Якщо ж давні народи думали і діяли інакше, ніж ми, то це було не менш добре, правильно та «об'єктивно» відповідно до свого становища та ступеня розвитку. Мабуть, так само різко вони засуджували б нас, і це було би не менш обґрунтовано, бо їхні обставини та цінності були іншими [1, с. 108].

На перший погляд, ставити питання про схематизм і схеми, «правильність» та «неправильність» характеристик історичного процесу досить складно. Адже питання про можливість застосування філософсько-історичних понять та категорій до історичних явищ та процесів, коли їх практично неможливо споглядати і підводити під «чисті», вимагає значних зусиль. Такі характеристики є необхідними і актуальними. Проте, якщо при взаємодії двох систем протилежність «ми – інші» вирішується досить легко, то вже при наявності трьох та більше отримати чітку відповідь стає важче. Адже у характеристиках історичного процесу люди орієнтуються в основному на дві системи, а всі інші просто відкидає як другорядні чи непотрібні. Так, при викладі історії України ми не наводимо позитивних прикладів впливу мусульманства на українську історію, при характеристиках подій немає прикладів героїзму протидіючої сторони. Перелік подібних фактів дуже широкий. Варто лише звернутися до серйозних досліджень, як історичні стереотипи починають зникати. Прикладом цього є дослідження М. Грушевського, Л. Гумільова, В. Липинського, О. Пріцака, В. Проппа, Б. Рибаківа, Л. Силенка, С. Соловійова, П. Толочка, О. Шахматова і багатьох інших. І все ж у значній більшості видань характеристика історичного процесу подається застиглою і з чітко позначеними кордонами правильності та неправильності.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одна з причин посилення уваги до історії, її вивчення та розуміння полягає в тому, що на початку ХХІ ст. вона має набагато глибший зміст, ніж у ХХ ст. чи раніше. Німецький учений, спеціаліст з теорії та історії історичної науки Й.Ройзен назвав її чимось набагато більшим, ніж дослідження минулого, це суттєвий чинник культурного життя в цілому. Адже людина і людство потребують орієнтації у часі, яку ми й реалізуємо, розмірковуючи про минуле [6, р. 1].

Проблема полягає у тому, що складність історичного світу «входить» у свідомість індивіда, і замість схеми «або – або», замість «зазіхання» на «все» та принципу «все-або-нічого» формується позиція «більшого – меншого» співставлення та розуміння «іншого». Не «свої – чужі», а глибше: «Я – інший» і він постає не лише в історії, але і в політиці, економіці, психології, моралі, релігії тощо. Адже цей «інший» може стати «мною», а я можу стати «іншим». І все ж «чужий» не може стати абсолютно «моїм», а тому подібне порівняння «Я – інший» вимагає поєднання різних інтересів. Тоді можна ставити питання не про «правильність – неправильність» історичного процесу, а про об'єктивні його характеристики.

Сутнісне осягнення світу та розуміння дійсності здавна вимагало в орієнтації його пізнавальних дій, вироблення і застосування особливих методологічних засобів, що виконують функції евристик, тобто способів творчого збільшення об'єктивного знання. Найбільше неясностей коріниться у поверхневому уявленні істориків про характер, можливості та культуру інших народів. У цьому сенсі евристика розуміється як сукупність притаманних людині механізмів, за допомогою яких відбувається процедура, спрямована на вирішення творчих завдань. Адже історія включає в себе всі явища і процеси, але не як протистояння двох основних, досить часто вибірково вибраних, а як багатогранник з величезною кількістю різних кутів. І все ж, не все, що «пропонується» з минулого, закріплюється в арсеналі сучасної науки. Багато чого залишалось на рівні вимислу, фантазії, благого побажання, а то й просто так званої «гносеологічної химери». Саме така химеричність полягає у формулювання своєї тези і нав'язуванні її дослідникам без будь-якої критики, а далі все зрушиться за інерцією. Упереджена думка може перетворитися на помилку, яку виправити досить важко. Ось чому до заслуг історичної науки слід віднести те, що вона досить критично ставиться до застарілих упереджень, що недоведені, або не потребують свого доведення. Щоб спростувати хибну помилку суджень, необхідно розкрити їх корені.

На нашу думку, завдання філософсько-історичної науки виявляється не лише у констатації відомих фактів, але і в тому, щоб шляхом аналізу та синтезу встановити невідомі факти і у джерелах не

згадані. Ось чому необхідним є «панорамний метод» дослідження джерел, історичних фактів чи явищ. Лише на цій основі можна подолати консервативність історичного мислення, уникнути непорозуміння і наблизити відповідь до запитання. Відношення держав змінюються, а закономірності цих змін є досить складними і важкими для пояснення. Тому будь-яке спрощення призводить не лише до розвитку історичних химер, але може виступити приводом до розпалювання расизму, шовінізму, національної виключеності тощо. Це стосується підбору цитат, вигідних фактів, історичних образів. Подібний «доказ» завжди має своїх замовників та виконавців. Адже не всі соціальні рухи призведуть до позитивного результату у майбутньому, але передбачити і попередити їх не завжди є можливим.

Тому в окресленій характеристиці історичного процесу необхідно ще враховувати варіантність історії та специфіку її основ в сучасних умовах, тобто звертати увагу на всю складність трансформації способів філософсько-історичного осягнення історичного світу, починаючи від його зародження історичної свідомості і до сучасних позицій філософії історії. Минуле завжди оцінюється нащадками з позицій свого часу на основі пізнавальної діяльності, аналітичної і синтезованої історії. Кожна оцінка – це критика, яка може бути об'єктивною чи суб'єктивною, завищеною чи заниженою, догматичною чи адогматичною; вона може бути достатньою чи недостатньою, належною чи небажаною, тенденційною чи не тенденційною, своєю чи чужою тощо і відображати погляди того, хто пізнає і хто оцінює із врахуванням історико-соціального замовлення свого часу.

Будь-який «кут зору» має власні передумови, свій початок і завершення, які ототожнюються із подоланням соціально-політичних, релігійно-схоластичних та інших химер своїх попередників й одночасно формує нові перспективні евристики у різних сферах усвідомленого і досягнутого буття: у філософії – реальний антропоцентризм, у історії – соціальні рухи, у мистецтві – художній образ, у науці – пізнання законів, у релігії – досвід позаінституціонального спілкування з Богом, у культурі – ідея романтичного гуманізму, у суспільному виробництві – ефективні інженерні проекти тощо. Ось чому мова повинна вестися не про те, щоб перераховувати чи спростовувати те, що сформувалося на шляху соціально-історичних оман, а спробувати визначити основне. В межах загальних висновків варто зазначити, що будь-який метод стає зрозумілим лише в конкретно-історичному контексті, коли з теоретичних спроб здійснюється аналіз людської практики у найширшому сенсі цього слова. Подібна ситуація значною мірою вимагає загальної порівняльно-панорамної схеми, виходячи з розв'язання суперечності між раціоналістським та ірраціоналістським способами пізнання та освоєння соціально-історичної дійсності.

За багатьма характеристиками соціально-історичного буття мається на увазі наявність єдності сутностей (єдиної волі), що проходить через них у соціальне буття і сприяє їх впорядкованості та пояснення. Пояснити «дещо» в історії означає звести явище до сутності. Але ж саме пояснення може вилитися у безмежну маніпуляцію знаками, уривками, думками тощо і перетворитися у «замкнене коло» інтерпретацій, що нічого не пояснюють, а лише безконечно посиляються одне на одне. І саме тут починає виявлятися сутність соціальних химер у всій своїй образності, як на рівні свідомості, так і на рівні ірраціональності. Якщо ж при цьому наголошується, що духовно-історичне життя динамічно втілюється і торкається не другорядних своїх проблем, а «головних для світобудови», то цілком очевидним є зростання «злітованості в органічній єдності», тобто здійснюється формування нових химер.

Завдання полягає у тому, щоб вияснити, яким чином складна соціально-історична система, що асоціюється із власною історією і розглядається у всесвітньому масштабі, приходить до занепаду? Яким чином можна вийти за її межі та подолати перепони цієї системи? Спрощеною критикою, інерцією щодо минулого чи замовчуванням тут не обійтись. Якими б суперечливими не були взаємини людини з історією, між ними завжди існує єдність. У кожній історичній епохи, у будь-якого представника іншого покоління є своє бачення минулого, сучасного та майбутнього, «правильності» чи «неправильності» їх розуміння, що у тій чи іншій мірі фіксується за допомогою різних схем. Проблема полягає у тому, щоб спробувати визначити, що «було до нас» і що ми передамо майбутньому. А це вже залежить від характеристик того, звідки ми прийшли, що залишилося позаду, як далі здійснювати рух; його оцінки вже обґрунтовуються усвідомленням зазначеного.

Якщо додати до всього цього ще й глобальні загрози, що «нависли» над людством, то концепції про «завершення історії», «виродження культури», «невеликовну кризу» людського розуму тощо не виглядають простим запереченням. Тому інтерес до дослідження саме основних характеристик «правильного» і «неправильного» розуміння історії виступає логічним і досить аргументованим. І справа не стільки в категоріях «правильність – неправильність», а у тому, що співпадає і в чому відмінності між ними, де суттєве значення мають вже інші категорії «пізнання» і «розуміння» в їх соціально-історичному аспектах, співвідношення між собою і особливо проблем критеріїв. Одночасно пізнавальні, екзистенціально-герменевтичні основи історії є не лише якісно відмінними від «інтелектуальних» та «духовних» понять, але й частково співпадають з ними за своїм змістом. Окрім того, є ще й «синдром відчуження», який, будучи в своїй основі пасивним, підкоряється власним вимогам. Він не вбачає особливого сенсу в цілісності, тому конформізм виступає тут єдиним способом уникнення турбот.

Дослідник, описуючи минуле, керується не лише суспільними, але і власними судженнями про те, що становить сутність історичного життя. Навіть коли він суворо обмежений яким-небудь одним вибраним аспектом (військовим, політичним, культурним чи економічним), він усе ж залишається у полоні певних рішень відносно того, що є найвищою точкою цієї фази людського досвіду і що знаменує її занепад. Сукупність суджень про ідеї та дії людей залежить від негласно існуючих передумов. Неможливо описувати щось як мудрість чи невігластво, як прогрес чи занепад, не порівнюючи це щось із визначеними зразками або цілями. Ці зразки й цілі, поширюючись, стають рушійною силою в історії людства. Вони ж визначають композицію історичного дослідження.

І справа не лише у тому, що у будь-яку епоху, були і будуть «екзистенціальні відступники», дії яких носять деструктивний характер відносно усталеної системи соціально-політичної влади. Вони своєрідно «падають з неба» на «непорочний» ґрунт своєї історії, власного часу та простору. На першому етапі свого становлення їх ідеї виконують функцію зла, гріха і навіть соціально-політичного злочину, але з іншого боку, вони є породженням тих суперечностей, антиномічних процесів розвитку всієї системи історичного розуміння, яка призводить до відчуження конкретної людини, груп людей, а в певні історичні періоди і всього суспільства. Створюючи нове, ці «відступники» захищаються від старого, тримаючи в руках одночасно і заступ, і спис. Вивчаючи історію, ми прагнемо до розуміння змін, що відбуваються у людському дусі. Для цього нам потрібно насамперед звертати увагу на відмінності цих змін за їх рангом.

Цей процес модифікації здійснюється за найбільш звичними, уторованими шляхам мислення. Гіпотеза, яка різко пориває з минулим і порушує всі наші упереджені думки, ніколи не буде визнана за істинне пояснення нового явища. Навіть найсильніший переворот у переконаннях та віруваннях людини залишає недоторканою значну частину її попередніх поглядів. Нова істина – завжди посередник, завжди миротворець, поєднуючий старі думки з новими фактами при мінімумі пертурбацій і при максимумі безперервності.

Історія у конкретній системі розуміння отримує зворотній вплив усієї системи світоглядних дисциплін, але це не можна вважати проявом «логічного кола», так як всі соціально-історичні дисципліни перебувають у взаємозалежності та взаємозв'язку, набуваючи надзвичайного статусу. Незалежно від того, усвідомлює конкретна особа соціоісторичний детермінізм чи ні, він суттєво впливає на неї. Прагматизм повсякденності своєрідно «охоплюється» різними сторонами історичної свідомості, а пізнавальні завдання усвідомлено чи неусвідомлено використовують принципи, закони, категорії історії та філософії. Статус «над» виступає своєрідним «азимутом» всієї системи теоретичних характеристик історії, як «правильної», так і «неправильної».

Ситуація ускладнюється і тим, що крах суспільно-історичних ідеалів, вульгарна дискредитація попередніх ідеологічних форм, а також домінування індивідуальної спрямованості на елементарне виживання через відсутність відповідних умов життязабезпечення та інше різко знижують поріг духовно-історичних запитів. Практично вони залишаються поза межами значної частини людей. Дуже слушно з цього приводу висловився В.Франкл: «У такі часи, як наш, так би мовити, екзистенціального вакууму, основне завдання освіти полягає не у тому щоб задовольнятися передачею традицій і знань, а в тому, щоб удосконалювати здібність, яка дає можливість людині знаходити унікальні смисли» [5, с.295].

Спрямованість культурно-історичного процесу завжди має альтернативні можливості, і яка з них стане дійсністю, до яких наслідків вона приведе, залежить від багатьох випадковостей і дій конкретних людей, які завжди мають власні цілі, хоча й можуть діяти неусвідомлено або навіть несвідомо. Вибір напрямку руху суспільної системи нерідко залежить від малопомітних на перший погляд чинників і ними зумовлених обставин. Суперечність сучасного життя така, що не може бути вкладеною у будь-які

осягнені розумом межі, а тому мимоволі породжує при будь-яких спробах теоретичного тлумачення не менш фантазмагоричні, ніж воно саме, пояснювальні концепції.

Досить складна ситуація може виникнути при спробах визначення суперечностей сучасного життя і з'ясування, чому вони не піддаються осягненню розумом. У такій ситуації недостатньо самотнього розмислу щодо «людської долі», а необхідним виступає об'єктивно-неупереджене розуміння історичного процесу. У більшості випадків це неможливо, бо нікому не хочеться показати прорахунки власної історії. Адже ми вважаємо себе і свою історію «найвірнішою», а наша «історична драма» виступає найбільш драматичною в історії людства. Більше того, подібне бачення безпосередньо нав'язується і вплітається в індивідуальну історичну свідомість. Що ж виступає мірою і критерієм розуміння? Якщо людина не володіє таким «інструментом», вона не в змозі сформулювати і висловити думку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Епохи винаходять не історики. Це саморозуміння людей, коли вони бачать інший світ навколо себе, думають і діють не так, як раніше. Осмислення подій як ознака важливих змін приходить не відразу. Це відбувається лише тоді, коли нова епоха вже вступила у свої права. Користуючись поняттям М. Хайдеггера, можна сказати, що нова епоха остаточно настає тоді, коли багато речей і слів перестають бути «спідручними», тобто їх уже недоречно використовувати за призначенням [3]. Кожний історичний образ перебуває у певному універсальному просторі або в певній особливій єдності історичного часу через співіснування та послідовність. Якщо ми прослідкуємо історичні зв'язки, виходячи, як це необхідно, від нас самих і нашої нації, то історична безперервність вестиме нас від нашої дедалі ближче до сусідньої нації, і так від нації до нації, від епохи до епохи... Поряд з тим, за послідовного поглибленого спостереження ми помічаємо нові своєрідні зв'язки і відмінності [2, с. 67–68]. Ось чому будь-який метод дослідження історичного процесу, його пізнання та розуміння необхідно пов'язується з ідеями свого часу. У зв'язку з цим виникає нова проблема: яким способом виявити за цими ідеями дослідження, чи є вони реальні і конкретні, чи ні, який елемент із них може бути використаний у майбутньому, а який носить кон'юнктурно-тимчасовий характер? А якщо ідея у своїй сутності не була реалізована, чи її наслідки негативно вплинули на історичний процес? Як пояснити це представникам «свого» і «чужого» суспільства? Характеристика сутнісних основ таких ідей стає ще більш заплутаною і вони з «прогресивних» можуть перейти в ранг «регресивних», особливо коли засоби масової інформації націлені на схвалення лише власного сьогодення. Історична ситуація постає ще більш заплутаною і двозначною, відбувається зміщення історичної реальності та елементів нереального. Проблема співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в розумінні сутності історичного процесу стає ще більш незрозумілою. Що ж тут є «правильним» і «неправильним» у широкому і вузькому сенсах?

Ось чому сьогодні у різноманітній панорамі філософсько-історичних концепцій домінуючу позицію займають ті, які заперечують пізнавальні домагання вирішальної законності лише власної позиції. І саме в наш час постмодернізм історичного пізнання часто видається за найвище досягнення історико-теоретичної думки. Правда, його принципова позиція полягає у визнанні філософсько-історичного плюралізму в якості альтернативи моністичним поглядам наших попередників, який оцінюється найвище досягнення. Але чи надовго він займає вирішальні позиції і чи не буде в свою чергу замінений чимось іншим? Врешті-решт, це справа майбутнього, а ми все ж повинні ставити запитання про «розуміючу» філософсько-історичну науку, де проблема «прогресивності – регресивності», «правильності – неправильності» повинна бути замінена проблемою об'єктивності у найширшому плані. Тому абстракції, «чисте знання» краще відкинути, бо вони сприяють лише поверхневому вивченню минулого та зверненні до емоцій. Не слід забувати і про те, що всезагальні ідеї, у свою чергу, мають власні рівні, а тому будь-яка з них проходить крізь «сито історії» у своїх специфічних формах, які обумовлені особливостями буття людей та рівнем їх розвитку.

Джерела та література

1. Берлін Ісая. Чотири есе про свободу / Ісая Берлін ; [Перекл. з англ.]. – К.: Основи, 1994. – 272 с.
2. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія / Е. Гуссерль // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навч. посібник. – К.: Ваклер, 1996. – С. 67 – 68.
3. Сороко-Цюпа А. О. История и время [Електронний ресурс] // А. О. Сороко-Цюпа. – Режим доступу <http://historystudies.org/2012/07/soroko-cyupa-a-o-istoriya-i-vremya/> (дата звернення 16.10.2018).
4. Флиер А. Я. Понимание истории в контексте культуры [Електронний ресурс] // А. Я. Флиер. – Режим доступу <https://cyberleninka.ru/article/v/ponimanie-istorii-v-kontekste-kultury> (дата звернення 16.10.2018).

5. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник В. Франкл ; [Пер. с англ., нем.]. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с. – с. 295.
6. Rüsen J. Introduction: How to Understand Historical Thinking / J. Rüsen // History: Narration, Interpretation, Orientation (New Approaches to Cultural History). – New York-Oxford: Berghahn Books, 2005, p. 1.

Silvestrova Oksana, Sytnik Alexander. Schemes of the historical process: the problem of building and understanding. The article reflects the main positions regarding the construction and understanding of the schemes of the historical process. Attention is drawn to the fact that at the level of personal perception, these schemes are often built on the opposition of the «right» – «wrong» approach to history, «one's own» – «alien» history, and the like. It is shown that the formation of schemes in the perception of history occurs under the influence of social, political, cultural and spiritual processes characteristic of this period of development of society. In the course of historical events, only that which is uniquely expressed becomes historical. It serves the tradition maintains its authority and because of this it becomes a continuum, which is formed by a memorable attitude to the past. This is a complex process of transformation of a historical phenomenon into well-established semantic links and schemes. Historical, even experiencing destruction, becomes timeless. Unfortunately, modern philosophical and historical science is not very capable of preventing the manifestations of historical and ethical relativism and nihilism, which have become quite frequent. Therefore, it should be about a general humanitarian history, which should be relatively holistic in its basis, and try to eliminate socio-political, military-economic, religious-moral and other misunderstandings, primitivization, fruitless terminological contradictions, formally caricature characteristics of the «other» and etc. Therefore, historical schematism and schemes should be an effective scientific tool of the humanities. In the direction of the cultural-historical process there are always alternative possibilities, and which of them will become a reality, what consequences it will lead to depends on many factors and actions of people. The choice of the direction of movement of a social system often depends on factors that are hardly noticeable at first glance and due to their circumstances.

Key words: history, scheme of history, «I», «Other», «correctness», «incorrectness».

Сильвестрова Оксана, Сытник Александр. Схемы исторического процесса: проблема построения и понимания. В статье отражены основные позиции относительно построения и понимания схем исторического процесса. Обращено внимание на то, что на уровне личностного восприятия эти схемы достаточно часто строятся на противопоставлении «правильный» – «неправильный» подход к истории, «своя» – «чужая» история и тому подобное. Показано, что формирование схем в восприятии истории происходит под влиянием социальных, политических, культурно-духовных процессов, характерных для данного периода развития общества. В ходе исторических событий собственно историческим становится лишь то, что приобретает неповторимо выраженный характер. Оно выступает традиции сохраняет свой авторитет и благодаря этому становится континуумом, который образуется воспоминательным отношением к прошлому. Это и является сложным процессом преобразования исторического явления на заведомо устанавливаемые смысловые связи и схемы. Историческое, даже испытывая разрушения, становится неподвластным времени. К сожалению, современная философско-историческая наука не слишком способна предотвратить проявления историко-этического релятивизма и нигилизма, ставши довольно частыми. Поэтому речь должна вестись об общей гуманитарной истории, которая в своей основе должна быть относительно целостной, и попытаться устранить социально-политические, военно-экономические, религиозно-нравственные и другие недоразумения, примитивизации, бесплодные терминологические противоречия, формально-карикатурные характеристики «другого» и т.п. Поэтому исторический схематизм и схемы должны быть действенным научным инструментом гуманитарных наук. В направленности культурно-исторического процесса всегда есть альтернативные возможности, и какая из них станет действительностью, к каким последствиям она приведет, зависит от многих факторов и действий людей. Выбор направления движения общественной системы нередко зависит от малозаметных на первый взгляд факторов и ими обусловленных обстоятельств.

Ключевые слова: история, схема истории, «Я», «Другой», «правильность», «неправильность».

Стаття надійшла до редколегії
10.05.2018 р

